

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Renata Jurčević

**POSTAVLJANJE GRANICA I SUZBIJANJE NEPOŽELJNIH
OBLIKA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE
DOBI**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Renata Jurčević

**POSTAVLJANJE GRANICA I SUZBIJANJE NEPOŽELJNIH
OBLIKA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE
DOBI**

Diplomski rad

Mentorica rada:

izv. prof. dr. sc. Marina Đuranović

Zagreb, rujan, 2022.

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. NEPOŽELJNA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	2
2.1. Najčešći nepoželjni oblici ponašanja kod djece rane i predškolske dobi	2
2.2. Utjecaj okoline na pojavu nepoželjnih oblika ponašanja kod djece	5
2.3. Uloga okoline u prevenciji nepoželjnih oblika ponašanja i poticanju prosocijalnih oblika ponašanja	7
3. USPOSTAVLJANJE GRANICA I SUZBIJANJE NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	10
3.1. Kako postupati prilikom postavljanja granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja ..	10
3.2. Tehnika tri koraka za postavljanje granica	16
3.3. Tehnika 1-2-3 za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja	17
3.3.1. Kontroliranje nepoželjnog ponašanja	18
3.3.2. Poticanje dobrog ponašanja	19
3.3.3. Ojačavanje i održavanje odnosa s djecom	21
3.4. Poticanje razvoja unutarnje discipline i integriteta.....	22
4. METODOLOGIJA	25
4.1. Cilj istraživanja i hipoteze	25
4.2. Prikupljanje podataka i instrument istraživanja.....	25
4.3. Uzorak ispitanika	26
5. REZULTATI I RASPRAVA	28
5.1. Situacije u kojima odgojitelji najčešće postavljaju granice.....	28
5.2. Utjecaj postavljanja granica na dječji razvoj u svim područjima.....	28
5.3. Najčešće korišteni načini postavljanja granica u skupini	29

5.4. Znanja i stavovi odgojitelja o postavljanju granica i suzbijanju nepoželjnih oblika ponašanja	31
5.5. Najkorisniji postupci prilikom postavljanja granica koje odgojitelji koriste u praksi.....	32
5.6. Tehnika tri koraka za postavljanje granica i tehnika time-out za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja	33
6. ZAKLJUČAK	36
LITERATURA.....	37
IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA	39

Sažetak

S nepoželjnim oblicima ponašanja susreće se svaki roditelj i odgojitelj, no ne primjenjuju jednako učinkovite metode njihovog suzbijanja. Upravo zbog toga, javlja se potreba za preispitivanjem vlastitih postupaka prilikom postavljanja granica. Ponajprije, važno je da odrasla osoba koja odgaja dijete bude dovoljno dobar model djetetu koji mu pruža vodstvo i sigurnost. Dosljednost, razumijevanje, regulacija vlastitih emocija i reakcija od strane odrasle osobe prilikom postavljanja granica smatraju se ključnima kako bi dijete iste prihvatilo i razvilo odgovornost, samokontrolu, unutarnju disciplinu i prosocijalne oblike ponašanja koji čine društveno kompetentnog pojedinca. Ovaj će diplomski rad dati pregled učinkovitih i poželjnih postupaka prilikom postavljanja granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja kod djece rane i predškolske dobi. Odgojitelji su u anketnom upitniku opisali vlastite postupke prilikom postavljanja granica, situacije u kojima ih postavljaju, značaj istih za razvoj djeteta te su ispitana znanja i stavovi odgojitelja o navedenoj problematici.

Ključne riječi: dijete rane i predškolske dobi, nepoželjni oblici ponašanja, postavljanje granica, suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja, tehnike

Summary

Every parent and teacher of early and preschool children encounters undesirable forms of behaviour, but they do not apply equally effective suppression methods. Because of this, there is a need to review one's procedures when setting boundaries. Firstly, the adult who is raising the child must be a good model for the child, providing guidance and security. Consistency, understanding, regulation of one's own emotions and reactions by an adult when setting boundaries are considered crucial for the child to accept them and develop responsibility, self-control, internal discipline and prosocial forms of behaviour that make a socially competent individual. This thesis will provide an overview of effective and desirable procedures for setting boundaries and suppressing undesirable forms of behaviour in children of early and preschool education. In the questionnaire, the teachers of early and preschool children described their own procedures when setting boundaries, the situations in which they set them, their significance for the child's development and the educators' knowledge and attitudes on the aforementioned issue were examined.

Key words: child of early and preschool age, undesirable forms of behaviour, setting boundaries, suppression of undesirable forms of behaviour, techniques

1. UVOD

Zbog stila i brzine života te svakodnevnih promjena odrasle osobe koje odgajaju dijete izložene su velikim društvenim, a samim time i odgojnim pritiscima, što se sve više očituje u socio-emocionalnom razvoju i ponašanju djece. Problem današnjice predstavlja sve veći broj nepoželjnih oblika ponašanja kod djece praćen nepoštivanjem autoriteta ili odsustvom autoriteta. Postavljanje granica predstavlja iznimno težak zadatak za odrasle osobe upravo zbog nastojanja uspostavljanja ravnoteže između čvrste i dosljedne discipline te iskazivanja ljubavi i topline prema djetetu. Granice su važne i nužne kako bi dijete naučilo preuzimati odgovornost za vlastite postupke, razvilo vještine donošenja odluka, samokontrolu, samopouzdanje, povjerenje i sigurnost.

Odrasla osoba ima nezamjenjivu ulogu u razvitku dječjeg osobnog i društvenog integriteta. Kako bi dijete razvilo unutarnju disciplinu i motivaciju za činjenjem dobra prema sebi i drugima potrebna mu je odrasla osoba koja će ga razumjeti, biti osjetljiva za njegove potrebe i osjećaje, uvažavati njegov integritet, biti emocionalno dostupna, a pritom dosljedna pružajući sigurnu i jasnu disciplinu. Umjesto kažnjavanja, prijetnji i primjene moći odrasla osoba treba potaknuti razvoj osobne odgovornosti metodama ohrabrivanja, pozitivne podrške i discipline. Kako bi odrasla osoba promijenila ponašanje djeteta prvo mora osvijestiti vlastite reakcije i načine iskazivanja emocija koje značajno utječu na ponašanje djeteta.

Cilj ovog rada bio je uočiti sve veću pojavnost nepoželjnih oblika ponašanja kod djece rane i predškolske dobi i utjecaj okoline na istu te istražiti učinkovite i poželjne načine, tehnike i metode postavljanja granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja. U znanstvenoj literaturi navode se dvije učinkovite tehnike: tehnika tri koraka za postavljanje granica te tehnika 1-2-3 za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja. Naglasak se stavlja na osvještavanje značaja postavljanja jasnih granica za razvoj djeteta te na osvještavanje uloge odrasle osobe koja odgaja dijete na preveniranje i suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja.

2. NEPOŽELJNA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Djeca manifestiraju nepoželjne oblike ponašanja kako u obiteljskom domu, tako i u vrtićkoj sredini. Nepoželjni oblici ponašanja predstavljaju barijeru normalnom psihofizičkom razvoju djetetu koje ih čini, kao i ostaloj djeci u skupini. Stoga, važno je što više razvijati i poticati proscocijalne oblike ponašanja potrebne za uspješno funkcioniranje u društvenoj sredini. U razvoju socijalnih vještina važnu ulogu imaju odgojitelji koji svakodnevno rješavaju brojne odgojne izazove koji su pred njih postavljeni, a upravo takvi izazovi nerijetko uključuju suočavanje s nepoželjnim oblicima ponašanja. Djeca koja pokazuju nepoželjne oblike ponašanja predstavljaju negativan model ostalim vršnjacima u svojoj grupi, stoga nije rijetko da ostala djeca preuzmu nepoželjne modele ponašanja i sama ih počnu iskazivati. Suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja važno je kako bi djeca razvila društveno poželjne oblike ponašanja i vrijednosti te kako ne bi razvila probleme u ponašanju. Odgojitelji svakodnevno u dječjem vrtiću promiču poštovanje i pozitivan odnos prema drugima kako bi se razvile socijalno kompetentne osobe koje će biti u mogućnosti inicirati i održavati zdrave i pozitivne odnose s drugima oko sebe. Važno je kod djece od rane dobi razvijati socijalnu kompetenciju. Socijalna kompetencija predstavlja stupanj u kojemu skupina djece prihvaća pojedino dijete. Sastavnice socijalne kompetencije su regulacija emocija te sposobnost odgode spontanijih reakcija. Socijalna znanja i vještine pomažu djeci uspješno razriješiti konfliktne situacije s drugim djetetom ili skupinom djece (Sindik, 2013).

2.1. Najčešći nepoželjni oblici ponašanja kod djece rane i predškolske dobi

Društveno nepoželjnim i neprihvatljivim oblicima ponašanja nazivaju se sva ponašanja koja odudaraju od utvrđenih normi ili očekivanja društva te štete pojedincu ili društvenoj grupi (Sindik, Rendulić i Sindik, 2012; prema Sindik, 2013). Nepoželjni oblici ponašanja uključuju psovke, vrijeđanje, ponižavanje, ismijavanje, udaranje, štipanje, grižnju, otimanje za igračke ili uništavanje istih, viku, svađanje i druge oblike ponašanja. Takvi oblici nepoželjnog ponašanja kod djece mogu biti povezani s osvećivanjem, zastrašivanjem, prijetnjama, otporom, obranom od drugih ili s pokušajem nametanja svog mišljenja (Sindik, 2013).

Jedan od oblika nepoželjnog ponašanje je i agresivnost. Haug-Schnabel (1997) navodi da se agresivnost svrstava u dječju svakodnevnicu isto kao i igranje, smijanje ili pjevanje jer je agresivnost dio ljudskog ponašanja. Agresivno ponašanje kod male djece povezuje se s obranom nečega ili borbom za nešto. Također, dijete brani i djecu koja su mu bliska ako su u riziku od opasnosti, kako bi sačuvalo integritet ili kako mu se ne bi ograničila prava. Osim toga, dijete brani i prostor i predmete, a obično su to igračke koje su mu trenutno važne. Dijete agresivno ponašanje vidi kod drugih ili je agresivno ponašanje usmjereno prema njemu samom. Ono vrlo brzo spozna koji su agresivni oblici ponašanja isplativi kako bi se postigao određeni cilj. Sukobi u dječjem vrtiću su normalna i svakodnevna pojava. Agresivnost je većinom glasna i uvijek smeta, popraćena je vikom, psovkama ili fizičkim napadom koji ometaju svaku aktivnost i one osobe koje nisu upletene u sukob. Prema tome, agresivno ponašanje se može rijetko ignorirati te je nužno odmah odgovoriti na njega. Govori se o tri kategorije agresivnosti:

- Borba ili fizički napad – rijetko se pojavljuje u dječjem vrtiću. Borbi često prethode snažni i kratki sukobi, a obično je to borba za neku igračku.
- Verbalna agresivnost – najčešće se pojavljuje u dječjem vrtiću, a uključuje agresivne izjave kojima se najčešće nastoji nešto zaustaviti. Može uključivati psovke, vrijeđanje, okrivljavanje, povrijeđivanje, podbadanje, naređivanje, žaljenje, kukanje i drugo.
- Tiha agresivnost – može uključivati neodgovaranje, negovorenje, nesudjelovanje ili odbijanje sudjelovanja te ignoriranje drugih. Za sobom nosi iste reakcije kao i drugi oblici agresivnosti, a na taj se način nekome najčešće zabranjuje igra.

Agresivnost uvijek ima uzrok. Kako bi se utvrdili uzroci, važno je ispitati i razmotriti ono što se dogodilo prije samog sukoba. Djetetu je obično potrebna sitnica kako bi bijes eskalirao i kako bi pogrešno interpretiralo situaciju kao napad na sebe samog. Nerijetko je uzrok prijašnji događaj. Ponekad roditelji odgajaju djecu na način u kojem je svako proturječje, bijes i pokazivanje ljutnje nedopustivo, a u slučaju pokazivanja istih uslijedit će kazna. Takvim stilom odgoja dijete se uči da ne smije ništa poduzeti kako bi se rasteretilo, osjetilo olakšanje ili zadovoljilo svoju potrebu. Upravo zbog takvog načina odgoja sitnica može biti okidač za agresivno ponašanje (Haug-Schnabel, 1997).

Agresivnost se kod djece javlja vrlo rano, a stabilizira se otprilike u četvrtoj godini života. Agresivno ponašanje smatra se normalnim u dobi od tri do pet godina jer predstavlja dio odrastanja u kojem se dijete uči ovladati agresivnim impulsima. Kada dijete postigne određeni stupanj

emocionalne i intelektualne zrelosti može kontrolirati vlastitu agresiju. Može se govoriti o različitim vrstama agresivnosti (verbalna/neverbalna, izravna/posredna, prikrivena/otvorena, kontrolirana/nekontrolirana, autogresija i sl.) i uzrocima agresivnog ponašanja (tjelesno kažnjavanje, osvećivanje, ljubomora, nesigurnost, povezivanje s agresivnom osobom, agresija kao odgovor na ponašanja odrasle osobe i dr.) (Ljubetić, 2001).

Jurčević Lozančić (2017) definira agresivno ponašanje kao društveno neprihvatljivo ponašanje kojemu je namjera nanošenje štete nekoj osobi ili objektu. Agresivna ponašanja najčešće proizlaze iz želje djeteta za dokazivanjem ili pažnjom. Zadatak odraslih osoba koje odgajaju dijete je da prepoznaju njegove potrebe i pronađu načine izražavanja tih potreba bez iskazivanja nasilnih oblika ponašanja. Važno je ostvariti emocionalno podržavajući odnos s djetetom koje pokazuje agresivne oblike ponašanja te postaviti adekvatne granice. To podrazumijeva da svatko može naučiti izražavati agresivnost na prihvatljiv način, odnosno na nenasilan način. Agresivna ponašanja često imaju korijene u obiteljskim odnosima jer djeca usvajaju ponašanja procesima identifikacije i oponašanja.

Nametljivost kao oblik nepoželjnog ponašanja može se manifestirati kroz različite oblike ponašanja: upadanje u riječ drugima, brbljavost, uobraženost, hvalisanje, izvođenje ceremonija pred drugima. Navodi se kako takvoj djeci obično nedostaje samopouzdanja, pozitivne slike o sebi i razine prihvaćenosti od strane drugih (Ljubetić, 2001).

Prkos koji se povezuje s otporom, neposluhom i negativizmom javlja se u trećoj do četvrtoj godini života. Dijete iskazuje ove oblike nepoželjnog ponašanja kao odgovor na pokušaje ugrožavanja vlastitih potreba i želja od strane odrasle osobe pri čemu dijete pokušava postići potrebne povlastice i skrenuti pozornost na sebe (Ljubetić, 2001). Djecu koja se ponašaju prkosno karakterizira odbijanje činjenja onoga što se od njih traži i očekuje. Drugim riječima, prkosno ponašanje obilježava namjeran neposluh na zahtjeve, zabrane ili upute roditelja, odgojitelja ili druge osobe koja odgaja dijete (Wenar, 2003).

Laganje također spada u oblik nepoželjnog ponašanja. U dječjoj dobi postoje dvije vrste laži: izmišljanje priča kako bi dijete impresioniralo druge i time povećalo vlastiti ego te laganje kojim dijete želi izbjeći nevolje. Važno je da dijete nikad ne ispitujete na način kojim želite da se ispravi i kaže istinu jer time djetetu samo pružate priliku da vježba laganje. Ako već znate što je istina, jednostavno djetetu recite da znate što se dogodilo i objasnite kakve ga posljedice očekuju. Time djetetu ne dajete priliku za laž (Phelan i Schonour, 2006). Bouillet i Uzelać (2007) ističu da

bilo koji način upućivanja na moguće laganje pridonosi prihvaćanju i sve većem korištenju takvog modela ponašanja. Laganje kao model ponašanja razvija se u okruženju u kojemu se na laž ne reagira i u kojemu se takvo ponašanje ne korigira. Ljubetić (2001) navodi da se laganje obično javlja u četvrtoj do petoj godini života, a samim laganjem dijete pokušava postići određeni cilj, korist za sebe, izbjeći kaznu ili ostvariti neku nagradu. Kod djece se laž često isprepliće s maštom pa ih je važno naučiti dobro razlikovati.

Ljutnja je u predškolskoj dobi najuobičajenija emocija. Javlja se iz brojnih provocirajućih ponašanja vršnjaka, ali isto tako dijete nauči da ljutnjom može dobiti ono što želi. Djeca najčešće pokazuju svoju ljutnju vikom, plačem ili bacanjem po podu (Ljubetić, 2001).

2.2. Utjecaj okoline na pojavu nepoželjnih oblika ponašanja kod djece

Proces socijalizacije u današnje vrijeme nailazi na velike poteškoće, a način odgajanja djece i utjecaj odgoja imaju dalekosežne posljedice (Sigman, 2010). Odnos roditelja prema svojoj djeci uvelike utječe na dječji odnos prema okolini kao i prema samome sebi. Djetetova osobnost rezultat je međudjelovanja prirode, odnosno bioloških značajki i odgoja (Greenspan, 2004). Treba prihvatiti činjenicu da odgoj ne predstavlja stvar osobnog stila jer svaki pojedinac živi u društvu na koje se odražava taj isti odgoj. Djeca u današnjem vremenu sve više pokazuju nepoželjna ponašanja, prkose autoritetu, određuju pravila i pokazuju visoku razinu nepoštovanja prema starijima te su razdražljivi ako su na bilo koji način ograničeni u zadovoljavanju svojih želja. Razmaženost vuče svoje korijene iz manjka roditeljske pažnje i potpore. Nije rijetkost da roditelji prepuštaju svoj odgoj medijima zbog više razloga, a neki od njih su zasigurno zaokupljenost karijerom, preopterećenost te užurbani način života. Danas je rijetkost da se djetetu ne udovolji na svaki njegov prohtjev, čime dijete ne može razviti kontrolu emocija niti promisliti o mogućnosti odgode zadovoljenja vlastitih potreba. Djetetu se pruža previše materijalnih dobara, a u odgoju manjka emocionalne topline i jasno postavljenih granica (Sigman, 2010).

U današnjem vremenu sve više je prisutno slabljenje autoriteta, iskrivljena slika istog te odnosa moći, stoga je uloga odrasle osobe u odgoju postala vrlo nejasna. Ono što je jasno je to da djeca trebaju autoritet kako bi se razvila u emocionalno i društveno sposobne osobe. Potrebna im je sigurna mreža potpore koju čine granice, disciplina i autoritet. Odraslima je danas vrlo često važnije biti prijatelj, nego roditelj ili odgojitelj djetetu. Treba naglasiti da u ulozi prijatelja

odgojitelj, roditelj ili druge osobe koje odgajaju dijete ne vode dijete i ne postavljaju granice jer su prijatelji ravnopravni, stoga je važno ponajprije pružiti čvrstu ruku autoriteta, a potom ruku prijateljstva.

Treba istaknuti i utjecaj medija na pojavu nepoželjnih oblika ponašanja. Kao što je navedeno, roditelji danas sve više prepuštaju odgoj medijima zbog čega djeca sve češće razvijaju negativna ponašanja i vrijednosti pa su tako skloni sarkazmu, verbalnoj agresivnosti ili nasilju. „Smatra se da gledanje televizije usporava rad najrazvijenijeg dijela mozga – prednjeg režnja. Tu se nalazi glavni centar sustava za kontrolu koji je odgovoran za planiranje, organizaciju i određivanje redoslijeda ponašanja kod samokontrole, moralnih prosudbi i pažnje“ (Sigman, 2010, 110). Također, naglašava se da frontalni režanj koji se razvija negdje do dvadesete godine života, a ima bitnu ulogu u kontroli ponašanja, može biti oštećen čestim gledanjem televizije (Sigman, 2010).

Sva djeca na podržaje iz okoline reaguju emocijama koje predstavljaju glavne činitelje cjelokupnog funkcioniranja pojedinca. One se sastoje od povezanih reakcija na neki događaj ili situaciju. Dječje emocije su snažne, kratkotrajne, izravne i spontane. Djeca tijekom odrastanja razvijaju sposobnost emocionalnog reagiranja, kontrolu vlastitih emocija te uče prepoznati i razumjeti emocije drugih. Već od ranog djetinjstva djeca oponašaju načine izražavanja emocija ponajprije iz interakcije s članovima obitelji (Brajša-Žganec, 2003). Dijete već od rane dobi pokazuje međuovisnost izražavanja vlastitih emocija i emocionalnih odgovora pojedinaca iz svoje okoline. Na taj način, dijete u interakciji s okolinom dobiva model za odabir emocionalnog ponašanja i izražavanja vlastitih emocionalnih reakcija. Proces socijalizacije emocija zbiva se: promatranjem i imitiranjem, u okviru modela ponašanja osoba iz neposredne okoline, postavljanjem granica poželjnog i nepoželjnog izražavanja emocija i načina kontrole vlastitih emocija (Rezić, 2006).

Čovjeka i njegovo ponašanje nije moguće promatrati izvan konteksta njegova okruženja. Djetetovo ponašanje koje je prepoznato kao društveno neprihvatljivo i nepoželjno otežava uključivanje u društvenu sredinu i održavanje kvalitetnih odnosa sa subjektima socijalne sredine (Ljubetić, 2001). Djeca velikim dijelom uče po modelu, zrcale ponašanja i emocije koje im iskazuju osobe iz njihove okoline. Prema tome, nije nevažno na koji način odrasla osoba odgaja dijete i na koji način iskazuje svoje emocije i reagira na problemske situacije (Sigman, 2010). Odrasle osobe koje odgajaju djece ponajprije moraju naučiti kontrolirati vlastite emocionalne reakcije te

promišljeno birati odgojne postupke. Roditelj kao i odgojitelj je uzor djetetu u iskazivanju prihvatljivih emocionalnih reakcija. Osviještenost o značenju uzora djetetu temelj je odgovornog odgoja (Jurčević Lozančić, 2017). Negativna emocionalnost roditelja uzrokuje iskazivanje nepoželjnih oblika ponašanja kod djece (Brajša-Žganec, 2003).

U današnjem vremenu javlja se sve veća potreba za ponovnim uspostavljanjem ograničenja. Razlog tomu su stavovi i osjećaji djece kako im pripada sve što požele. Nije rijetkost da se današnji roditelji boje reakcije svoje djece ako im kažu „NE“ te gotovo da se ispričavaju djeci jer im nešto ne odobravaju. Također, često se pokoravaju dječjim prohtjevima ne pokazujući dosljednost te se zbog toga često javljaju neprihvatljivi oblici ponašanja koje je dijete prihvatilo kao dopustive. Brojna djeca koja su kategorizirana da imaju poremećaj hiperaktivnosti ili pažnje zapravo su samo ona kojima je nedostajalo ograničenja i discipline u odgoju. Prema tome, jasno je da manjak granica, discipline i popustljivi odgoj dovode do nepoželjnog ponašanja, a posljedično i do problema u ponašanju.

Djeca trebaju put prirodne pravde, a odrasla osoba koja odgaja dijete odgovorna je za primjenu pravde, a da se pritom zbog toga ne osjeća krivom. Ne postavlja li djetetu granice i ne pokazuje li autoritet djeca će sve više pokazivati nepoželjne oblike ponašanja koji će se potom sve teže ispravljati. Dosljedno postavljene granice pripremaju djecu za životni protokol u koji će se uklopiti i nositi s izazovima i problemskim situacijama (Sigman, 2010).

2.3. Uloga okoline u prevenciji nepoželjnih oblika ponašanja i poticanju prosocijalnih oblika ponašanja

Prevencija nepoželjnih oblika ponašanja moguća je u kvalitetnom vrtiću kao mjestu u kojem se teži da se svi osjećaju sigurno, prihvaćeno, kompetentno i zadovoljno. Dječji vrtić i obitelj stavljaju se u vrh piramide primarne prevencije nepoželjnih oblika ponašanja. Važna je suradnja ova dva čimbenika, međusobna potpora i nadopunjavanje kako bi se ostvarila dječja dobrobit. U dječjem vrtiću odgojitelj kao i roditelj može procjenjivati dijete u različitim situacijama i uspoređivati s ponašanjem vršnjaka pri čemu se mogu objektivno procijeniti moguća odstupanja. Svakodnevnim dolascima sa svojim djetetom u dječji vrtić roditelj može razmjenjivati svoja iskustva s drugim roditeljima. Odgojitelj i roditelj svakodnevno mogu razmjenjivati ključne informacije i tako objektivno procijeniti djetetov razvoj i moguća odstupanja.

U jednom istraživanju Maleš (prema Bašić, Koller-Trbović, Žižak, 1993, 83) uvrđuje da 91% odgajatelja i 61% roditelja drže da je nužna suradnja vrtića i roditelja, a čak 89% odgajatelja smatra da suradnja s roditeljima može ukloniti nepoželjne pojave u ponašanju djece koje se manifestiraju i u obitelji. Ovi visoki postoci ukazuju na velike mogućnosti zajedničkog djelovanja vodećih činitelja u odgoju i glede ranog otkrivanja poremećaja u ponašanju predškolske djece (Ljubetić, 2001, 54).

Bašić (2009) ističe tri glavna cilja prevencije:

- preveniranje ili odgađanje poremećaja u ponašanju
- smanjivanje broja poremećaja u ponašanju
- umanjivanje problema vezanih s posljedicama određenih ponašanja

Bitno je prevenirati nepoželjne oblike ponašanja kako bi se dijete razvilo u socijalno kompetentnu osobu. Socijalno kompetentno ponašanje podrazumijeva interpretiranje neke situacije na društveno prihvatljiv način, poznavanje socijalno prihvatljivih ciljeva i vrijednosti u kontekstu vlastitog djelovanja te smisljeno upravljanje osjećajima i vlastitim ponašanjem. Socijalna iskustva tijekom predškolske dobi omogućuju temelje na kojima se zasnivaju svi odnosi koji će se graditi u budućnosti. Stoga, nije zanemarivo kakvi će ti odnosi biti. „Socijalno kompetentno je ono dijete koje je društveno osjetljivo jer ima razvijena socijalno poželjna ponašanja i socijalno kognitivne sposobnosti koje omogućuju da ta ponašanja primjenjuje usklađeno s potrebama drugih“ (Jurčević Lozančić, 2017, 21).

Važno je od najranije dobi poticati razvoj empatije i prosocijalnih oblika ponašanja koji uključuju pomaganje drugima, dijeljenje s drugima, suradnju, procjenu emocija tijekom rješavanja problemskih situacija, samokontrolu (stani i promisli), kontrolu ljutnje, pregovaranje u konfliktnim situacijama, traženje kompromisa, timski rad, prepoznavanje i razumijevanje osjećaja. Razvitak altruizma, empatije i drugih humanih oblika ponašanja znatno smanjuje razvitak agresivnog ponašanja (Jurčević Lozančić, 2017).

Dijete treba učiti pozitivnoj disciplini i disciplini suosjećajnosti koja se zasniva na bliskim odnosima, povjerenju i odgovornosti odgojitelja i djeteta ili roditelja i djeteta. Autoritet treba primjenjivati na način da odrasla osoba zna kontrolirati pojedine situacije s ciljem dječjeg promišljanja o sebi i drugima. Važan je postupan prijelaz od odgovornosti odrasle osobe prema prepuštanju inicijative djetetu kojom se posljedično razvija dječja autonomija. Granice trebaju biti temeljene na logičnim i racionalnim rješenjima te zajedničkim dogovorima djeteta i odrasle osobe

što pridonosi razvoju dječje odgovornosti i samostalnosti. „Izuzetno je važno ponuditi dovoljno strukture i vodstva, ali ne previše strukture koja umanjuje njegovu samostalnost i kontrolu“ (Jurčević Lozančić, 2017, 112). Uloga roditelja, a potom i odgojitelja je da potiče dječju inicijativu, samokontrolu, pozitivne osobine i efikasno sudjelovanje u društvenom životu. Autoritet i pozitivna disciplina počivaju na strukturi, toplini i razumijevanje dječjih osjećaja i misli te pronalaženju smisla dječjih postupaka (Jurčević Lozančić, 2017).

Roditelji i odgojitelji trebaju procijeniti je li ono što se percipira kao problem zaista problem ili je to prihvatljivo u toj dobi. Također, trebaju jasno odrediti očekivanja od djece. Odrasli trebaju prihvatiti da ponekad i sami griješe u odgojnim postupcima te ih prema tome mijenjati. Važno je gledati na ponašanje kao problem, a ne na dijete kao problem, pri čemu će se promijeniti pristup rješavanju problema (Byron i Baveystock, 2010).

3. USPOSTAVLJANJE GRANICA I SUZBIJANJE NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Odrasla osoba koja odgaja dijete najčešće postavlja granice u situacijama kada dijete teško surađuje (neposluh, prkos), kada se agresivno ponaša bilo to verbalno ili fizički, kada dijete ima burne izljeve emocija, prilikom nagovaranja na nešto što djetetu nije drago (npr. pospremanje) ili zbog prekidanja aktivnosti u kojima dijete uživa (npr. crtanje, gledanje crtića) (Sigman, 2010).

Sigman (2010) navodi da na dječje ponašanje utječu djetetove trenutne potrebe, osjećaji, mogućnosti koje ovise o dobi i karakteristikama djeteta, znanje djeteta, odnosi te unutarnja motivacija. Prema tome, može se utvrditi da djeca obično ne surađuju prilikom postavljanja granica zbog tri čimbenika, a to su motivacija, odnos te znanje i vještine:

- motivacija - zbog toga što im pravilo nije važno, nešto im je drugo važnije ili zabavnije u datom trenutku;
- odnos – osoba koja je postavila granicu im nije važna, imaju potrebu kontrirati osobi koja postavlja granicu, treba im pažnja i na taj način ju privlače ili ne vjeruju da osoba ima autoritet;
- znanje i vještine – djeca nisu informirana ili ne znaju kako se treba ponašati, zbog obilježja razvoja: impulzivnost i samoregulacija, nisu uvježbala novu vještinu.

3.1. Kako postupati prilikom postavljanja granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja

Pri odabiru odgojnih tehnika za postavljanje granica svakako mogu pomoći sljedeća tri načela koja navodi Coloroso (2007):

- Djeca su uistinu vrijedna našeg truda– vrijedna su jer su djeca i samim svojim postojanjem!
- Nemojte postupati prema djetetu onako kako ne biste htjeli da netko postupi prema vama – zlatno pravilo kada su u pitanju odnosi s djecom!
- Prihvaćajte djelotvorne metode kojima nije narušeno vaše ili djetetovo dostojanstvo!

Fuller (2008) navodi neka zlatna pravila za olakšanje odgoja i postavljanja granica:

1. Djeca će uvijek imati više snage i energije od vas – osobito u svađi kako bi dobili bitku.
2. „Škljocanje zubima“ u konfliktnim situacijama s djetetom ne pomaže – raspravljanje, debatiranje i objašnjavanje u svađi s djetetom predstavlja gubitak vremena. Tada dijelovi mozga koji kontroliraju slušanje i učenje nisu aktivni.
3. Vaša djela važnija su od vaših riječi – odrasli često misle da sve moraju objasniti djeci, no djeca obično nemaju toliko strpljenja. Djetetu radije pokažite što od njega ne želite i što očekujete umjesto da gubite vrijeme raspravljajući
4. Dijete vas treba – potrebna mu je pažnja, vrijeme da reagira na postavljene granice i nauči kontrolirati svoje emocije, a treba vas kako bi razumjeli njegove misli i osjećaje.
5. Zapamtite da je problem u ponašanju, a ne u djetetu i na taj način se odnosite prema njemu. Pritom je važno da zbog problema ne zaboravite graditi svoj odnos s djetetom jer se stalno osvrćete na probleme.

Postoji razlika između zdravih granica, naredbi i kazni. Naredbe su temeljene na negativnim posljedicama za ponašanje, kaznama, ucjenama i prijetnjama što izaziva djetetovu ljutnju i strah od roditelja (Marincel, 2013a). Kažnjavanje utječe na pojavu dječjeg straha, a ne na razvitak dječjeg odgovornog ponašanja (Jurčević Lozančić, 2017). Za razliku od naredbi i kazni, granice djetetu omogućuju preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje te doživljavanje pozitivnih i negativnih posljedica u sigurnom okruženju (Marincel, 2013a).

Coloroso (2007) smatra da odrasli prečesto upotrebljavaju riječ „NE“ prilikom postavljanja granica te ističe da „NE“ treba čuvati samo za zaista ozbiljne situacije u kojima je važno da dijete ozbiljno shvati ono što se govori. Često se događa da roditelj ili odgojitelj koristi „ne“, a na kraju ipak popusti i tako djeca uče da ga ne trebaju shvaćati ozbiljno. Isto tako, navedena autorica ističe da bi odrasli trebali koristiti riječ „da“ umjesto „ne“ kada god je to moguće ili reći djetetu da pričeka trenutak dok promisli što odgovoriti, umjesto da automatski kaže „ne“, a ne zna zašto je to uopće rekla. Puno je bolje reći djetetu: „ada pospremiš sobu, možeš ići u park“, umjesto „nećeš ići u park jer nisi pospremio sobu“. Drugim riječima, trebalo bi naglasiti ona ponašanja koja odrasla osoba želi da dijete čini, umjesto onih koja ne želi da čini.

Ukoliko se dijete ponaša neprihvatljivo važno je da zna što je u tom ponašanju bilo neprimjereno, prije nego mu se ukine neka povlastica. Bolje je djetetu omogućiti neke povlastice za poželjna ponašanja. Veliki problem današnjice je pretjerano zaštićivanje djece. Roditelji

smatraju da dijete nikada ne treba plakati ili se ljutiti, stoga nastoje otkloniti svaki izvor stresa, frustracije ili prepreku. To koči djetetov zdravi psihofizički razvoj. Svako dijete, kao i odrasla osoba ima pravo biti ljuto, tužno, frustrirano ili nezadovoljno. Djetetu to omogućuje da upozna svoje granice, svijet oko sebe, razvije samokontrolu emocija i odgodi zadovoljenje svojih potreba (Marincel, 2013a).

Odabir tehnike prilikom postavljanja granica ovisi o iskazanom nepoželjnom ponašanju, dobi i karakteristikama djeteta. Primjena često korištene tehnike nagrade i kazne, odnosno pozitivnog podražaja nakon poželjnog ponašanja te negativnog podražaja nakon nepoželjnog ponašanja nije se pokazala najboljim rješenjem jer se ta tehnika uvelike razlikuje od primjene zdravih i jasnih granica kojima se izbjegava konflikt s djetetom i potiče odgovorno i prosocijalno ponašanje (Marincel, 2013a). Marincel (2013b) navodi da je psihologinja Daniela J. Owen provela istraživanje o dobrobitima granica i uspostavljanja discipline. Rezultati su pokazali da pozitivne reakcije poput zagrljaja i pohvale dugoročno dovode do smanjenja nepoželjnih ponašanja i sve češćeg pojavljivanja pozitivnih oblika ponašanja. Uočavanje i prihvaćanje poželjnog ponašanja smatra se najboljim načinom da se dijete potakne da se nastavi tako ponašati. Važno je pridati pažnju takvim ponašanjima i pohvaliti dijete za njih, jer dijete tada shvaća da je priznato i da ga odrasla osoba vidi, razumije i poštuje. Čini se jednostavno, no istraživanja pokazuju da ljudi pridaju više pažnje negativnom, a manje pozitivnom ponašanju.

Za očekivati je da će dijete ponekad imati burne reakcije i izljeve ljutnje na postavljene granice ili tehnike discipliniranja. Izljevi ljutnje mogu biti česti jer djeca ponekad ne mogu iskazati svoje potrebe i osjećaje na drugi način. Pošto je nekada ipak nemoguće izbjeći ljutnju djeteta tada je važno da odrasla osoba ostane smirena i kontrolira svoje ponašanje kako ne bi došlo do dodatne napetosti i nerveze. Važno je pokazati razumijevanje, pružiti utjehu i staviti se u djetetovu poziciju. Ukoliko dijete prilikom iskazivanja ljutnje ne pretjeruje i ne predstavlja opasnost za sebe ili osobe iz svoje okoline, odrasla osoba može nastaviti s aktivnošću ignorirajući dijete. Ako se dijete ne može smiriti, potrebno mu je dati verbalnu podršku, no nikako ne treba popustiti djetetu zbog izljeva ljutnje jer dijete na taj način usvaja da je to učinkovita strategija kada želi nešto dobiti (Marincel, 2013b).

Često se od roditelja može čuti kako djetetu ne mogu ništa jer neće prestati plakati dok ne pridobije ono što želi ili da svom djetetu nekoliko puta kažu da nešto napravi, no ono to odbija. Takvi postupci izazivaju frustraciju kod roditelja. Takva djeca su naučena da će dobiti sve što žele

te da imaju kontrolu nad roditeljskim postupcima jer su oni ti koji odlučuju. S obzirom na to roditelji si često postavljaju pitanja o tome koje su granice pravedne i dovoljno stroge, o čemu može odlučivati dijete, a o čemu ne, kako uspostaviti autoritet, a da pritom ne povrijede dijete, čemu reći da, a čemu ne i slična pitanja. Važno je da odrasla osoba koja odgaja dijete bude dosljedna i ne mijenja stalno pravila, tada će dijete znati da se o nekim postavljenim granicama ne može pregovarati. To ne znači da roditelj ili odgojitelj ne treba biti fleksibilan i uvažiti djetetove osjećaje, potrebe i integritet. Prije svega, roditelji ili odgojitelji sami trebaju odvagati koje postupke treba dopustiti, a koje ograničiti ovisno o pravilima i vrijednostima koje sami drže ispravnima. Ono što je jasno je da nedostatak zdravih i jasnih granica dovodi do nastanka problema u ponašanju, stoga ih je važno dosljedno i jasno postavljati već od najranije dobi. Kako razvijaju pojam i svijest o sebi te uče načine na koji svijet funkcionira, djeca često pokušavaju pomaknuti granice koje su već postavljene. Granice ne treba postaviti jednom zauvijek, već se one trebaju mijenjati ovisno o dobi djeteta i razvitku njegovih sposobnosti. Granice označavaju linije prihvatljivog, odnosno neprihvatljivog ponašanja. Cilj jasno postavljenih granica je razvoj samokontrole i samoregulacije (Marincel, 2013a).

Pri postavljanju granica dijete treba odraslu osobu razumjeti i čuti. Djetetu je potrebno jednostavno i jasno objasniti što se od njega očekuje, a pritom je važno spustiti se na razinu djeteta i uspostaviti kontakt očima. Većina djece pokušat će pomaknuti granice, no važno je ostati dosljedan. Odrasla osoba ne bi trebala udovoljiti djetetu samo kako bi spriječila nastanak „scena“. Isto tako, važno je da pravila slijede točno one posljedice koje su unaprijed određene, kako za negativna, tako i za pozitivna ponašanja. Odrasla osoba ne bi smjela prijetiti djetetu onim što neće napraviti i ne obećavati ono što ne može ispuniti. Djeca vrlo brzo shvate kada roditelj ili odgojitelj govori prazne prijetnje, a kada stvarno misli ono što kaže. Zato je važno ostati dosljedan, jer se u suprotnom djetetu daje do znanja da je u redu ne poštovati granice i nastaviti s neprihvatljivim ponašanjem. Granice treba postaviti sa što manje negativnih emocija jer to smanjuje vjerojatnost pojavnosti dječjeg prkosa. Važno je ostati miran i jasan, pogotovo zato jer djeca uče po modelu i imitiraju emocije roditelja ili odgojitelja. Postavljanjem jasnih granica i posljedica za poželjno i nepoželjno ponašanje djeca razvijaju samokontrolu, sposobnost tolerancije na frustraciju, prosocijalne oblike ponašanja te se uče preuzimati odgovornost za vlastito ponašanje. Djeci su potrebne granice jer se unutar njih osjećaju sigurnije, ugodnije te znaju što se od njih očekuje (Marincel, 2013a).

Poruka prilikom postavljanja granica treba biti jasna i djetetu treba pokazati da se misli ozbiljno. Važno je obraćati se djetetu s uvažavanjem i poštovanjem. U nekim situacijama može se koristiti strategija ignoriranja djeteta u njihovim zahtjevima što im daje poruku da ponašanje nije prihvaćeno. „Bit ignoriranja je u tome da se neželjenom ponašanju ne pridaje pozornost te na taj način dovede do mnogo rjeđe pojave takva ponašanja“ (Byron i Baveystock, 2010, 70). Neki odrasli smatraju da ignoriranje nije dobro jer misle da se djeca onda ponašaju još gore, preteško im je izdržati u tome ili se brinu da će svi gledati u njih u javnosti (Byron i Baveystock, 2010).

Važno je pridavati najveću pažnju kada djeca pokazuju prihvatljivo ponašanje. Problem se javlja kada roditelj ili odgojitelj smatra da dijete ima veću sposobnost rasuđivanja nego što je to tipično za djetetovu dob. Dugi razgovori s djecom o tome što je bilo neprihvatljivo u njihovom ponašanju ne vode nikamo, dijete to percipira kao načinom skretanja pažnje na sebe te se time samo pojačava nepoželjno ponašanje koje iskazuje. Dijete u predškolskoj dobi tek razvija sposobnost upravljanja vlastitim ponašanjem i osjećajima. Odrasla osoba koja odgaja dijete često se pretjerano uzruja zbog nepoželjnog ponašanja djeteta te umjesto da promisli o tome zašto dijete to čini i što time želi postići reagira na način koji samo potiče nepoželjno ponašanje. Treba zapamtiti da dijete to ne čini namjerno, jednostavno nema razvijenu sposobnost regulacije ponašanja. Byron i Baveystock (2010) navode što treba zapamtiti:

- kod svakog će se djeteta u određenoj dobi javiti problem u ponašanju što čini dio razvoja, stoga valja realistično procijeniti što čini „problematično“ ponašanje ovisno o dobi i razvojnoj fazi;
- reakcije odrasle osobe koja odgaja dijete snažno utječu na ponašanje djeteta;
- valja pridavati više pozitivne pozornosti kada se dijete ponaša dobro, a ne samo pridavati pažnju ponašanju koje nije prihvatljivo;
- prije pokušaja promjene ponašanja, treba se potruditi razumjeti ga, pratiti ga i onda se odlučiti za strategiju suzbijanja nepoželjnog ponašanja;
- truditi se ne analizirati ponašanje previše i ne pridavati višak pozornosti;
- ponašanje djeteta može biti prouzročeno nekim većim problemom kojim se treba prije pozabaviti;
- djeca rane i predškolske dobi ne mogu u potpunosti razumjeti rasprave o problematičnom ponašanju, dugi razgovori mogu samo potaknuti dijete na nepoželjno ponašanje te ga naučiti kako privući pozornost;

- kako bi promijenila ponašanje djeteta, odrasla osoba prvo treba promijeniti vlastito ponašanje.

Roditelji i odgojitelji često imaju negativno uvjerenje o nekom djetetu i njegovu ponašanju. Tada je vrlo vjerojatno da će se prema djetetu ponašati i postupati u skladu s dodijeljenom ulogom te će dijete samo prihvatiti da je to tako čime ga se zapravo gura u negativno ponašanje. To se naziva samoispunjujuće proročanstvo. Pozitivnija vjerovanja o djetetu vode ka iskazivanju pozitivnijih oblika ponašanja (Byron i Baveystock, 2010).

Byron i Baveystock (2010) ističu da se ignoriranjem dobrog ponašanja i pridavanjem pozornosti negativnom ponašanju samo pojačava iskazivanje negativnog ponašanja, a dijete manje pokazuje dobro ponašanje. Isto tako, konstantno prigovaraje vodi sve većem iskazivanju lošeg ponašanja, što dovodi do još prigovaranja čime se stvara začarani krug. Ako je odgojitelj zabrinut zbog nekog ponašanja tom ponašanju pridaje sve veću pažnju što dovodi do sve češćeg iskazivanja istog. Odgojitelj ili roditelj se treba zapitati dobiva li dijete premalo pohvala, a više prigovora, jesu li očekivanja vezana za dječje ponašanje uglavnom negativna, više li i zapovijeda djetetu kako bi ga navelo da učini ono što želi. Ovim može promijeniti vlastiti pristup pa onda i ponašanje djeteta. Coloroso (2007) ističe još neke beskorisne metode koje se koriste. Neke od njih su pitanja koja ne vode nikamo, isprazne prijetnje, ultimatumi, omalovažavanje sramoćenjem, ismijavanjem i korištenjem sarkazma ili nejasna objašnjenja.

Coloroso (2007) navodi neka pravila prilikom iskazivanja nepoželjnog ponašanja i pokušaja suzbijanja istog:

1. Pokušajte ostati smireni i regulirajte svoje osjećaje, ne vičite na dijete jer će tada i ono vikati.
2. Ne upuštajte se u svađu i ne dajte se izazvati zato što mislite da vas dijete želi nadjačati.
3. Hvalite dijete za poželjna ponašanja kako bi ih ono sve više iskazivalo, a ponekad izignorirajte nepoželjna ponašanja kako bi se ona umanjila.
4. Pokušajte odvući djetetovu pozornost od nepoželjnog ponašanja bilo to nekom igrom, aktivnošću, razgovorom ili nečim drugim.
5. Osmislite zabavne i kreativne načine kako uključiti dijete u aktivnost koju ne želi raditi – npr. pospremanje uz glazbu.

3.2. Tehnika tri koraka za postavljanje granica

Landreth (1993) opisuje tehniku tri koraka za uspostavljanje granica kao dijelom terapije igrom koja je prvenstveno namijenjena u odnosu terapeut-dijete, a široko prihvaćena u radu odgojitelja u dječjim vrtićima. Tehnika je namijenjena osvještavanju osjećaja te kontroliranju ili odbacivanju istih od strane djeteta. Terapeut, u ovom slučaju odgojitelj je osoba koja vodi dijete u istraživanju vlastitih osjećaja i suočavanju s njima. Ovom tehnikom djetetu se daje okvir između postavljenih mogućnosti koje dijete može odabrati, ali i određena struktura pravila i jasnih granica. U korištenju navedene tehnike prema djetetu se odrasla osoba odnosi s visokom razinom poštovanja i uvažavanja dječjeg integriteta te osjećaja. Također, nastoji se izbjeći borba za prevlast i moć te posljedični sukobi između djeteta i odrasle osobe koji dovode do primjene neučinkovitih disciplinskih metoda. Johnson (2015) ističe da se u ovoj tehnici postavljanje granica odnosi na kreiranje sigurnog okvira koji djetetu šalje poruku da sva ponašanja nisu prihvatljiva, ali da su sve potrebe dopuštene.

U ovoj tehnici prvi korak je empatičko reflektiranje dječjih osjećaja, odnosno imenovanje same potrebe/osjećaja kako bi se djetetu omogućilo da razumije samog sebe. Pri tome, odgojitelj u potpunosti poštuje i vjeruje u djetetovu unutarnju sposobnost da razriješi postojeći konflikt. Prilikom empatičkog reflektiranja odgojitelj prihvaća, razumije i priznaje djetetove misli, potrebe i osjećaje.

Kada je djetetu dato do znanja da su njegovi osjećaji i potrebe priznate, u sljedećem koraku djetetu se šalje poruka da imajući u vidu djetetove emocije ipak sva ponašanja nisu poželjna i prihvatljiva te se zbog toga u sljedećem koraku postavlja granica. Ističe se da je važno izbjeći negativne emocije i ponašanja pa se tako izbjegava i riječ „NE“ koja se nastoji preoblikovati u pozitivni kontekst.

U posljednjem koraku djetetu se nudi alternativa kojom će ipak pronaći zamjenski način za zadovoljenje vlastite potrebe na prihvatljiv način. Također, djetetu se daje mogućnost vlastitog izbora i odluke te tada preuzima odgovornost za svoje postupke. Djetetu se nude opcije kako bi jednostavnije prihvatilo postavljene granice. Tako se kod djeteta razvijaju vještine donošenja odluke, odgovornost te samokontrola vlastitih emocija i ponašanja (Landreth, 1993).

Gjurković (2018) navodi primjer terapijskog postavljanja granica kroz prethodno navedene korake:

- Empatičko reflektiranje (imenovanje potrebe): „*Znam da se još želiš igrati.*“
- Postavljanje jasne granice: „*Vrijeme je da se spremiš i da krenemo.*“
- Nuđenje alternative: „*Možeš izabrati hoćemo li zajedno pospremiti igračke ili ćeš ih sam pospremiti.*“

3.3. Tehnika 1-2-3 za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja

1-2-3 program za odgojitelje i učitelje metode discipliniranja dijeli u tri koraka. Svaki od ovih koraka je jako važan te su međusobno ovisni (Phelan i Schonour, 2006). Koraci su:

- kontrola nepoželjnih ponašanja
- poticanje poželjnog ponašanja
- ojačavanje i održavanje odnosa s djecom.

1-2-3 nije čarolija, nego jednostavna, precizna i učinkovita metoda blagog i odlučnog discipliniranja djece od vrtića do otprilike osmog razreda osnovne škole. Odgojitelji često ulaze u praksu nepripremljeni za izazove uspostavljanja discipline, stoga je važno uspostaviti odlučnu i smirenu metodu kojom će otkloniti nepoželjna ponašanja. Programom je lako ovladati, a pomaže u prevladavanju običnih, svakodnevnih, ali i ozbiljnijih teškoća. Prednost je što se ne mora pamtit puno tehnika i strategija. Autori ističu da bi za primjenu ove metode dijete trebalo biti u mentalnoj dobi od barem dvije godine, kako bi se ostvarila prava dobrobit (Phelan i Schonour, 2006).

U 1-2-3 govori se o dvije vrste ponašanja: „prestani“ i „počni“ ponašanja između kojih postoji velika razlika koju je bitno uvidjeti kako bi se primijenile ispravne taktike. Razlika između ove dvije vrste ponašanja bit će opisana u sljedeća dva podnaslova te će se objasniti taktike koje se mogu primjenjivati.

Odgojitelji često koriste dvije osnovne pogreške prilikom pokušaja uspostavljanja discipline: previše pričaju i uključuju previše emocija. Previše pričanja zbunjuje i iritira djecu što rezultira još manjom suradnjom od strane djeteta. Višak emocija također djeluje destruktivno u situacijama kada imate negativne emocije prema djetetu. U ljutnji odrasla osoba može vikati, omalovažavati i povrijediti dijete dok 1-2-3 metoda kontrolira ponašanje odraslih, jednako kao i

djece. Također, emocije ometaju učinkovit odgoj iz razloga što se dijete osjeća moćno kada uvidi da je u stanju uznemiriti odraslu osobu pa djelomično čini to kako bi izazvalo negativnu reakciju. Tako način reakcije na dječji neposluh popravlja ili pogoršava situaciju (Phelan i Schonour, 2006).

Pravilo o nepričanju i nepokazivanju emocija ne znači da s djecom ne treba razgovorati o njihovom neprihvatljivom ponašanju, no ne treba to činiti u vrijeme provođenja discipline jer to potiče svađu i burne emocije djeteta, ali i odrasle osobe. S djetetom treba razgovarati odmah ako se ponaša opasno ili neuobičajeno te mu objasniti zašto to ne treba raditi. Važno je da odrasla osoba bude strpljiva i realna u svojim očekivanjima jer djetetu treba vremena da uvježba određena „počni“ ponašanja i izbjegava „prestani“ ponašanja (Phelan i Schonour, 2006).

3.3.1. Kontroliranje nepoželjnog ponašanja

Odbrojavanje je učinkovito i naizgled jednostavno, no treba voditi računa o tome da se primjenjuje samo kod „prestani“ ponašanja (vikanje, svađanje, uznemiravanje drugih i sl.). Važno je zapamtiti da uspjeh ne leži u odbrojavanju, već u nepričanju i nepokazivanju emocija, pri čemu djeca promišljaju o vlastitim postupcima i uče preuzimati odgovornost za njih. Odgojitelji često zaborave na ova dva pravila pa tehnika tada nema učinka. To se događa zbog toga što ne mogu kontrolirati svoje emocije i pokrenu svađu, raspravu ili jednostavno imaju ispad bijesa.

Uspjeh tehnike 1-2-3 ne leži u samom odbrojavanju. Ova metoda crpi svoju snagu iz sposobnosti postizanja dvaju ciljeva. Prvi vam je cilj objasniti nešto – ako je neophodno – i onda ušutjeti. Drugi vam je cilj da odbrojavate potpuno smireno i bez pokazivanja emocija. Učinite te dvije stvari kako treba i djeca će vas slušati (Phelan i Schonour, 2006, 92).

Važno je djetetu prije prvog korištenja objasniti primjenu. Dijete mora znati koje posljedice ga očekuju ako dođe do broja tri. Preporuča se da se s mlađom djecom koriste i vizualne geste (odbrojavanje prstima, izraz lica i sl.). Nakon odrađenog time-outa odrasla osoba djetetu treba kratko objasniti što je u njegovom ponašanju bilo nepoželjno te nastaviti s aktivnostima ne pokazujući da djetetu nešto zamjera. Prvom prilikom dijete treba pohvaliti kada iskaže poželjno ponašanje. Važno je naglasiti da dijete treba prvo upozoriti i pokušati na taj način suzbiti nepoželjno ponašanje. Međutim, ako dijete ne reagira na upozorenja koristi se tehnika odbrojavanja. Zamjena za time-out može biti odvlačenje pažnje na neku drugu aktivnost, gubitak privilegija, oduzimanje igračaka, obavljanje nekog zadatka ili nešto slično. Kada se govori o

prostoru za time-out navodi se da bi trebao biti vidljivo odvojen od grupe i da bi bilo dobro da u njemu nema previše igračaka koje odvlače pozornost.

1-2-3 odbrojavanje za kontroliranje nepoželjnog ponašanja pomaže u tome da se ne pogoršava situacija te da se uspostava discipline učini manje iscrpljujućom. Jasno je da su djeca frustrirana kada im odrasla osoba odbrojava, no prihvatit će to brže nego beskrajno raspravljanje i pokušaje uvjeravanja. U 1-2-3 posljedice su kratke i razumne što ne dovodi dijete do pokušaja ponavljanja nepoželjnog ponašanja kako bi razljutili odgojitelja, a odgojitelj ne iznosi situaciju ponovno na vidjelo. Dobrobit ove metode leži i u tome što je lako mogu naučiti roditelji i ostali članovi obitelji. Dosljednost korištenja ove metode u vrtiću i kod kuće, povećava uspješnost iste.

Odgojitelji se često pitaju što ako dijete ne želi otići na time-out. Tada treba pokušati kontrolirati situaciju i ne paničariti. I dalje je važno pridržavati se pravila nepričanja i nepokazivanja emocija. Djetetu je rečeno da uzme nekoliko minuta time-outa (ovisno o dobi – po jedna minuta za djetetovu jednu godinu) i ono zna što to znači, odgojitelj se jednostavno može udaljiti i posvetiti pažnju nečemu drugom. Ukoliko zahtijeva da ode dijete može postati prkosno i odlučnije u namjeri da ne ode u time-out. Postoji i mogućnost da odgojitelj započne s nekom zabavnom aktivnošću, što će dijete natjerati da odradi time-out jer inače neće moći sudjelovati u aktivnosti. Ako dijete ne želi ostati na time-outu do isteka vremena rješenje je da se time-out ponovi ili poveća isključenje. Također, može mu se predložiti da odradi time-out do predviđenog vremena ili će prihvatiti neke druge posljedice za svoje ponašanje (Phelan i Schonour, 2006).

3.3.2. Poticanje dobrog ponašanja

Za „počni“ ponašanja potrebna je veća motivacija upravo zbog toga što dijete mora započeti neku aktivnost, ustrajati u njoj i privesti ju kraju, stoga odrasli moraju postati vješti motivatori. Taktike za „počni“ ponašanja neki odgojitelji koriste spontano i prirodno. Može se koristiti jedna taktika za pojedini problem, no čest je slučaj da se koristi više taktika istovremeno. Ove taktike isključuju svađe, vikanje ili grdnje. Phelan i Schonour (2006) opisuju neke taktike za „počni“ ponašanja.

Pozitivno potkrjepljenje

Odrasle osobe sklone su vikanju kada djeca čine ono što ne bi trebala, a šute kada čine sve što treba. Uvijek postoji veća vjerojatnost za negativnom reakcijom, nego onom pozitivnom. Djeci puno znači pozitivno verbalno potkrjepljenje koje bi trebalo biti uvelike češće od negativnih reakcija (Phelan i Schonour, 2006). Coloroso (2007) navodi da je važno da pohvale ipak ne budu pretjerane kako djeca ne bi postala ovisna o njima i kako one ne bi izgubile značaj. Važno je procijeniti kada treba pohvaliti dijete, a ne hvaliti dijete za izvršavanje rutinskih zadataka. Sigman (2010) navodi da pohvale koje uputimo djeci predstavljaju osnovni model njegovanja dobrog i udaljavanja od nepoželjnog ponašanja koje dijete iskazuje.

Jednostavni zahtjevi

Uspješnost korištenja jednostavnih zahtjeva ovisi o mnoštvu neverbalnih gesta i tonu glas. Treba paziti kako govoriti, odnosno izbjeći takozvano „zanovijetanje“ koje sadrži razdražljiv i tjeskoban ton. Također, važno je postavljati kratke zahtjeve od svega nekoliko riječi koji djecu potiču na suradnju. Opširni zahtjevi zbunjuju djecu i potiču ih na sukob. Zahtjev formuliran kao pitanje vrlo često rezultira dječjim neposluhom i negativnom reakcijom.

Alarmni satovi

Alarmni satovi su vrlo djelotvorna metoda za svaku vrstu „počni“ ponašanja bilo to pospremanje, prelaženje na drugu aktivnost ili nešto drugo. Djeca pokazuju prirodnu težnju za nadmetanjem sa satom. Alarmi omogućuju ublažavanje šoka koji nastaje iznenadnim, no neizbježnim zahtjevom.

Sustav nadnica

Sustav nadnica se može primjenjivati od predškole, a funkcionira po sistemu: ako dijete ne obavi zadatak, odgojitelj će ga obaviti, ali dijete mu onda mora „platiti“. Podrazumijeva se da treba uspostaviti sustav fiktivne ekonomije: kuponi, naljepnice, žetoni, plastificirani papirići sa slikama novca ili nešto drugo. Skupljanje nagradnih kupona za djecu samo po sebi predstavlja motivaciju za poželjno ponašanje.

Prirodne posljedice

Primjer prirodne posljedice je kada dijete propusti omiljenu igru zbog time-outa. One često nauče dijete poželjnom ponašanju.

Bilježenje u tablicu

U ovoj tehnici motivacije za „počni“ ponašanja koristi se tablica u koju se redovito upisuje popis poželjnih ponašanja kako bi se utvrdio dječji napredak s „počni“ ponašanjima. Kod djece vrtićke dobi mogu se koristiti naljepnice kako bi dijete imalo uvid u vlastiti napredak. U ovoj tehnici pozitivno potkrjepljenje proizlazi iz same tablice, pohvale i dječjeg unutarnjeg zadovoljstva vlastitim napretkom. Bitno je da tablica bude jednostavna i ne sadrži predugačak popis.

Odbrojavanje (promijenjena verzija)

Neka „počni“ ponašanja za razliku od većine traju vrlo kratko i tada se može primjeniti odbrojavanje pod uvjetom da ono što odrasla osoba želi da dijete napravi ne smije trajati više od dvije minute – dizanje slagalice s poda, slaganje papuča pored krevetića i slično.

3.3.3. Ojačavanje i održavanje odnosa s djecom

Poduzimanje koraka s ciljem poboljšanja odnosa s djetetom odražava se na djetetovo samopoštovanje. Kontrola „prestani“ i poticanje „počni“ ponašanja utječu na povećanje dječjeg samopoštovanja. „Realno i pozitivno samopoštovanje temelji se na četiri stvari: slaganju s drugima, uspješnom obavljanju svog posla, tjelesnoj kompetenciji (vještinama i brizi za vlastito tijelo) i karakteru“ (Phelan i Schonour, 2006, 165). Uloga odgojitelja je da pomogne djeci u razvoju tih područja. Gašenje nepoželjnih ponašanja i ovladavanje kontrolom vlastitih emocija i ponašanja vrlo je važno za karakter djeteta i izgradnju pozitivnih odnosa s drugima. Poticanjem „počni“ ponašanja pomaže se djetetu u razvoju samostalnosti, uspješnom obavljanju zadataka i slijeđenju pravila. Pohvale, opraštanje i zabava čine ključne sastavnice u očvršćivanju i održavanju dobrih odnosa s djecom. Nadalje, za učvršćivanje odnosa važno je dijete aktivno slušati. Aktivnim slušanjem odrasla osoba pokušava gledati svijet očima tog djeteta te uvažiti njegove osjećaje i misli. Važno je da odrasla osoba ne iznosi vlastito mišljenje i ne osuđuje. Odraslima to često predstavlja problem jer prilikom aktivnog slušanja moraju zadržati svoje mišljenje za sebe. Taktike

pri aktivnom slušanju uključuju: komentare ili pitanja namijenjene izvlačenju opširnijih informacija, pitanja koja produbljuju razumijevanje problematike, pokazivanje razumijevanja osjećaja i provjeravanje zapažanja (Phelan i Schonour, 2006).

3.4. Poticanje razvoja unutarnje discipline i integriteta

Danas odgojitelji i roditelji nastoje uspostaviti ravnotežu između nužnog autoriteta i obzirnosti prema dječjoj ranjivosti i kompetencijama te na taj način nastoje uspostaviti autoritativni odgoj. Cilj cjelokupne odgojne prakse 21. stoljeća predstavlja razvoj dječjeg osobnog integriteta usuglašenog s moralnim i etičkim zahtjevima društva. Prilikom odgoja djeteta i postavljanja granica dječji integritet i osjećaje treba uzeti ozbiljno u obzir. Autorice Juul i Jensen (2010) integritet definiraju kao nepovredivost, cjelovitost, neranjivost i samostalnost čovjeka. Pod integritetom podrazumijeva se osjećaj cjeline između vanjske i unutarnje odgovornosti. Unutarnja odgovornost predstavlja odgovornost prema vlastitom životu - vlastitim granicama, osjećajima i potrebama. Za razliku od toga, vanjska odgovornost obuhvaća odgovornost prema društvenim i kulturnim vrijednosnim sustavima te je ovisna o osjećaju društvene pripadnosti. Danas se teži stvaranju osobne i društvene odgovornosti, odnosno osobnog integriteta svake osobe, dok je kultura poslušnosti ostala u prošlosti u kojoj je dominirala tjelesna sila kako bi se postigao cilj odgoja. Dječja neposlušnost prilikom postavljanja granica od strane odraslih osoba predstavlja korak prema razvoju dječjeg integriteta i unutarnje odgovornosti. Prema tome, treba uspostaviti ravnotežu između stalne prisutnosti autoriteta kako bi dijete razvilo vanjsku odgovornost i prihvatilo vrijednosti društva te poštovanja dječje autentičnosti kako bi dijete razvilo unutarnju odgovornost i poštovalo sebe i svoje osjećaje te se zalagalo za vlastite interese kako bi ga odrasli uzeli ozbiljno u obzir. Kako bi dijete razvilo odgovornost potrebno mu je vodstvo odraslih osoba koje ga odgajaju te granice kojima će se djetetu dati do znanja što je prihvatljivo kako bi zadovoljilo svoje potrebe, a pritom ne ugrožavalo potrebe drugih osoba. Mala djeca zahtijevaju vodstvo odraslih osoba, a kako odrastaju uloga odrasle osobe postaje sve više savjetodavna i potporna, a dijete razvija odgovornost za sebe i druge (Juul i Jensen, 2010).

Nekada je naglasak bio na discipliniranju djeteta, primjeni moći, autoritetu temeljenom na ulogama, orijentaciji na djetetovo ponašanje, dok se danas stavlja u fokus razvoj osobnog autoriteta, priznanje, odnosi temeljeni na dijalogu i empatiji. Navedeno se temelji na činjenici da

je dijete subjekt vlastitog razvoja, a ne objekt u odnosu prema odraslima. Najvažnije je da odrasla osoba koja odgaja dijete razvije kompetenciju vodstva što podrazumijeva planiranje pedagoških procesa s ostvarenjem određenog cilja, a da se pritom ne povrijedi dječji integritet, kompetenciju autentičnosti što podrazumijeva da odrasla osoba bude prisutna u odnosu s djetetom što čini temelj razvoja unutarnje odgovornosti te kompetenciju odgovornosti koja je ključna za kvalitetu odnosa (Juul i Jensen, 2010).

Coloroso (2007) također ističe važnost unutarnje discipline čiji je cilj poticanje djece kako bi se ponašala prema drugima suosjećajno i odgovorno jer je to ispravno. Kako bi se djeca ponašala prihvatljivo i razvila integritet odrasla osoba treba pokazati da vjeruje u njih i njihove sposobnosti, potaknuti ih da samostalno rješavaju probleme i snose posljedice za svoja ponašanja. Umjesto dominiranja, kontroliranja i tjeranja djece da čine ono što bi odrasla osoba htjela djetetu treba pružiti snagu, inspiraciju, podršku i pridonositi njihovom izgrađivanju kako bi uistinu osjećali zadovoljstvo i razvijali nove vještine.

Nagrade, kazne, prijetnje i podmićivanje toliko su česte u današnjem odgoju, no njima se zapravo prenosi strah i ovisnost o materijalnim nagradama te imaju kratkotrajan učinak. Takve metode ispunjavaju svoj cilj kada odrasla osoba želi imati potpunu kontrolu nad djecom. Postavlja se pitanje je li to cilj odgoja i metoda poticanja razvoja unutarnje discipline? Time se ne njeguju dječje dostojanstvo, integritet i autonomija. Metode kojima se prenosi prava poruka i poticaj za poželjno ponašanje su ohrabrivanje, disciplina i pozitivna podrška. Ohrabrenje ima jako djelovanje ako se koristi spontano. Pljesak, zagrljaj, osmijeh, entuzijizam i drugi oblici ohrabrenja mogu utjecati na razvoj dječjeg samopouzdanja. Ohrabrenjem i podrškom djetetu se pokazuje vjera u njega, ulijeva se hrabrost, inspiracija i sigurnost. Pozitivnom podrškom djeca dobivaju pozitivnu povratnu informaciju kojom razvijaju jak identitet, razumijevanje vlastitih osjećaja i postupaka, optimizam i odgovornost. Pozitivna podrška može se pružiti u obliku komentara, komplimenta ili konstruktivne kritike. Disciplina se značajno razlikuje od kazne jer prilikom kažnjavanja djeca ne mogu razviti unutarnju disciplinu kako bi djelovala u skladu s vlastitim integritetom. Disciplinu čine četiri primjenjiva koraka:

1. djeci se slikovito prikazuje što su napravila krivo
2. djeci se daje mogućnost za preuzimanje vlastite odgovornosti
3. djeci se omogućuje da sama pronađu rješenja problema
4. pri tome dječje dostojanstvo ostaje nedirnuto

Disciplina uključuje realne, prirodne ili razumne posljedice za nepoželjno ponašanje. Na taj način dijete usvaja lekciju bez upozoravanja ili dosađivanja. Posljedica koja je jednostavna, razumna, praktična i vrijedna izaziva odgovornu dječju reakciju, a ako ne ispunjava ova četiri uvjeta vjerojatno neće biti učinkovita (Coloroso, 2007).

4. METODOLOGIJA

4.1. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj istraživanja bio je ispitati odgojiteljsku percepciju važnosti postavljanja granica u odgoju djece rane i predškolske dobi, utvrditi situacije u kojima postavljaju granice te ispitati najčešće korištene načine i postupke prilikom postavljanja granica.

U skladu s navedenim ciljem istraživanja utvrđeni su sljedeći istraživački zadatci:

1. Utvrditi u kojim situacijama odgojitelji najčešće postavljaju granice u skupini u kojoj rade.
2. Ispitati mišljenje odgojitelja o utjecaju postavljanja granica na dječji razvoj u svim područjima.
3. Utvrditi najčešće korištene načine postavljanja granica odgojitelja u skupini u kojoj rade.
4. Ispitati znanja i stavove odgojitelja o postavljanju granica i suzbijanju nepoželjnih oblika ponašanja.
5. Utvrditi stavove odgojitelja o najkorisnijim postupcima postavljanja granica koje koriste u praksi.
6. Ispitati u kojoj su mjeri odgojitelji upoznati s tehnikama za postavljanje granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja.

4.2. Prikupljanje podataka i instrument istraživanja

Za potrebe pisanja rada kreiran je anketni upitnik namijenjen odgojiteljima djece rane i predškolske dobi. Upitnik je kreiran u formi Google dokumenta, a sudjelovanje u ispunjavanju istog je bilo dobrovoljno i u potpunosti anonimno. Upitnik je bio dostupan online na društvenim mrežama, grupama namijenjenim odgojiteljima te je slan na e-mail adrese dječjih vrtića.

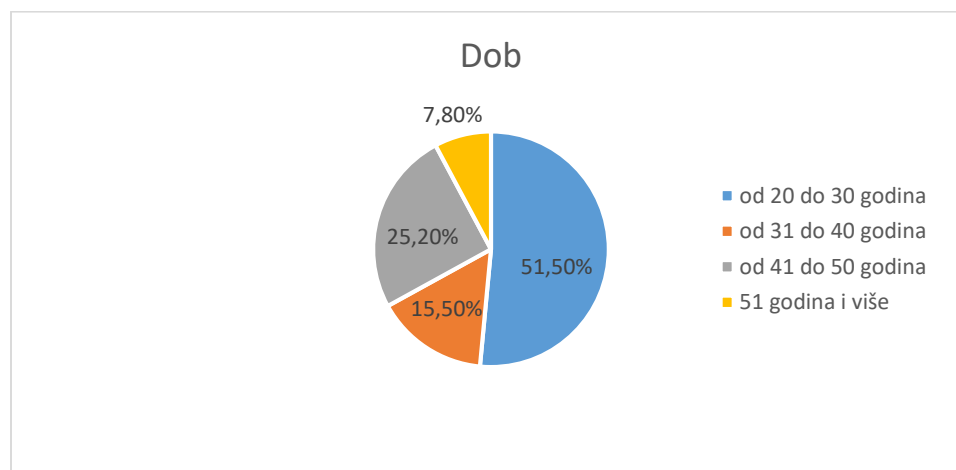
Upitnik je sadržavao pitanja vezana uz sociodemografske podatke odgojitelja (spol, dob i godine radnog staža), nakon čega je slijedilo pitanje u kojem su odgojitelji označavali dobnu skupinu u kojoj trenutno rade. Sljedeća dva pitanja bila su otvorenog tipa: „U kojim situacijama najčešće postavljate granice u skupini u kojoj radite?“, „Što se razvija kod djeteta postavljanjem jasnih granica?“. U sljedećem pitanju odgojitelji su mogli označiti i više odgovora, a odnosilo se na najčešće načine postavljanja granica u skupini u kojoj rade. Nakon toga, odgojitelji su na

Likertovoj skali od 5 stupnjeva označavali slaganje s navedenim tvrdnjama pri čemu su brojevi označavali sljedeći stupanj slaganja: 1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem. Tvrdnje su bile sljedeće: „Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer im je nešto drugo važnije ili zabavnije.“, „Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer imaju potrebu kontrirati osobi koja ju postavlja.“, „Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer im je potrebna pažnja i na taj način ju privlače.“, „Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer osoba nema autoritet.“, „Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica zbog obilježja razvoja – samoregulacija, impluzivnost.“, „Ako djetetu ne objasnimo dovoljno dobro što treba činiti, činit će to i dalje.“, „Prilikom postavljanja granica raspravljanje, debatiranje i objašnjavanje ne pomaže.“, „Način postavljanja granica nema važnost u razvoju samoregulacije i samopouzdanja.“, „Prilikom postavljanja granica nije važno uvažiti osjećaje i integritet djeteta.“. U nastavku upitnika odgojitelji su trebali označiti poznaju li tehnike *tri koraka* i *time-out* koje se mogu koristiti za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja.

4.3. Uzorak ispitanika

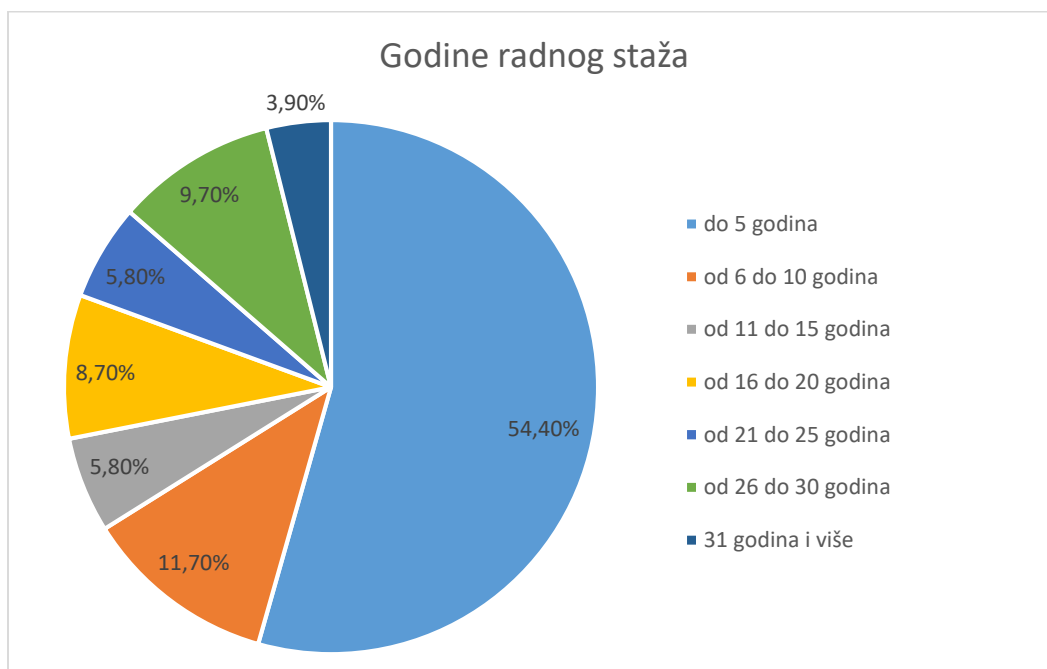
U istraživanju je sudjelovalo ukupno 103 odgojitelja iz Republike Hrvatske. Od 103 sudionika istraživanja 97 (94,2%) je bilo osoba ženskog spola, a 6 (5,8%) muškog.

Dob ispitanika prikazana je slikom 1.

Slika 1. Dob ispitanika

Godine radnog staža ispitanika prikazane su na slici 2.

Slika 2. Godine radnog staža

Ispitanici su nadalje odgovarali na pitanje u kojoj dobnoj skupini trenutno rade. Prema dobivenim podacima utvrđeno je da od ukupno 103 odgojitelja djece rane i predškolske dobi njih 16 radi u mlađoj jasličnoj skupini (15,5%), 14 odgojitelja radi u starijoj jasličnoj skupini (13,6%), 12 odgojitelja radi u mješovitoj jasličnoj skupini (11,7%), 11 odgojitelja radi u mlađoj vrtićnoj skupini (10,7%), 15 odgojitelja radi u srednjoj vrtićnoj skupini (14,6%), 7 odgojitelja radi u starijoj vrtićnoj skupini (6,8%) te 28 odgojitelja radi u mješovitoj vrtićnoj skupini (27,2%).

5. REZULTATI I RASPRAVA

5.1. Situacije u kojima odgojitelji najčešće postavljaju granice

Iz pitanja otvorenog tipa „U kojim situacijama najčešće postavljate granice u skupini u kojoj radite?“ utvrđeno je da odgojitelji najčešće postavljaju granice u situacijama kada dijete ugrožava svoju ili sigurnost nekog drugog djeteta te prilikom svih oblika nepoželjnih oblika ponašanja kao što su agresivno ponašanje, otimanje igračaka, vrijeđanje, vikanje ili sukobi između djece. Također, neki odgojitelji ističu da se granice postavljaju prilikom kršenja utvrđenih pravila grupe, ali i prilikom svakodnevnih rutinskih aktivnosti – odlazak na dvorište, prilikom jela, prilikom odlaska na odmor i drugo. Neki od odgovora na navedeno pitanje su:

- „Najčešće u opasnim situacijama za djecu da ne bi došlo do ozljeda, pri usmjeravanju ponašanja i uspostavljanja kontrole u ponašanju (samoregulacija emocija), pri lakšem prihvaćanju društvenih normi.“
- „U situacijama agresivnog ponašanja ili drugog ponašanja koje može biti opasno (trčanje po stepenicama, šetnje izvan vrtića u blizini ceste...)“
- „Jake galame, nepoželjna ponašanja (udaranje, lupanje, trganje, bacanje igračaka, griženje...)“
- „Pri sukobu, pri jelu, odlasku na dvorište, pri odlasku na toalet, pri oblačenju.“
- „Kada dijete dovodi sebe ili druge u opasnost ili se narušavaju prava drugih.“
- „U situacijama kada ponašanje djece prelazi u nepoželjno ili agresivno.“

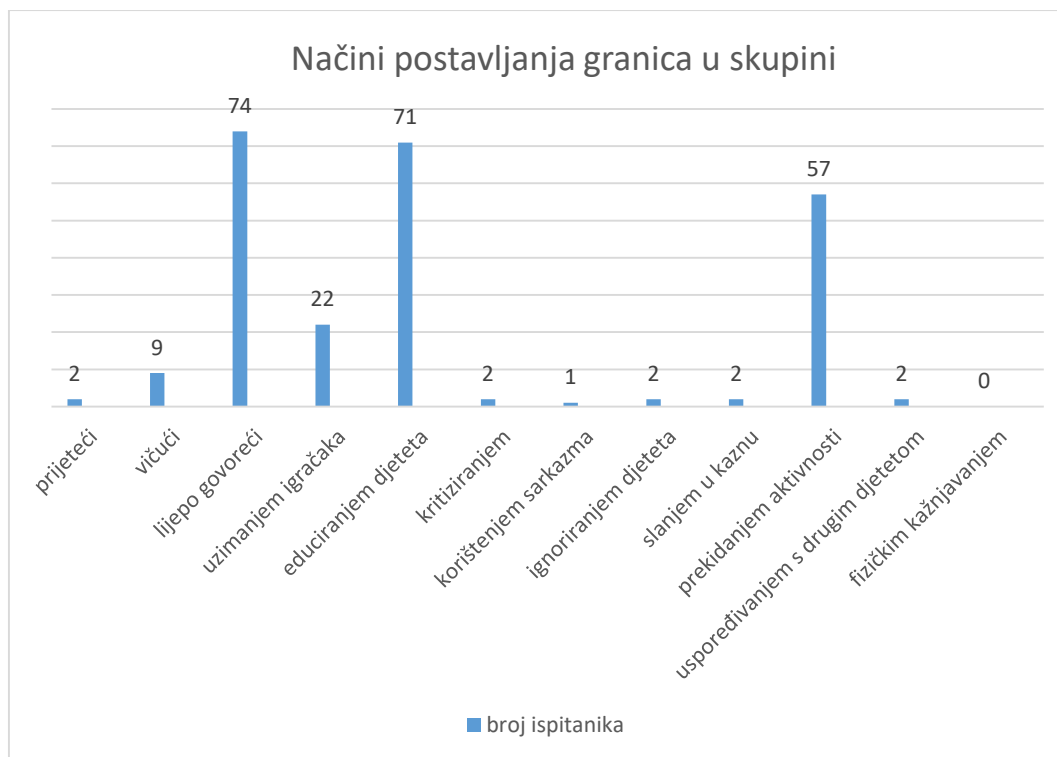
5.2. Utjecaj postavljanja granica na dječji razvoj u svim područjima

Pitanjem otvorenog tipa „Što se razvija kod djece postavljanjem jasnih granica?“ željelo se saznati mišljenje odgojitelja o važnosti i utjecaju granica na dječji razvoj. Odgojitelji najčešće odgovaraju da se kod djeteta postavljanjem jasnih granica razvija sigurnost, poštivanje autoriteta i dogovorenih pravila, odgovornost za vlastito ponašanje, samoregulacija vlastitih emocija i ponašanja te prosocijalni oblici ponašanja. Navedeni su neki od odgovora na pitanje:

- „Empatija, samopouzdanje, poznavanje poželjnih i nepoželjnih ponašanja, bolje razumijevanje svijeta oko sebe. Dijete kroz poznavanje njemu postavljenih granica uči i kako da samo postavi granice.“
- „Razlikovanje poželjnih i nepoželjnih ponašanja, spoznavanje opasnosti koje nastaju ne postavljanjem granica. Također, razvija se odgovornost, dosljednost te samostalnost.“
- „Osjećaj za pravdu, odgovornost, empatija, socijalne vještine, komunikacijske vještine, uče se pregovarati...“
- „Prosocijalni odnosi, povjerenje, samopouzdanje, jačanje emocionalnih kompetencija i samoregulacije.“
- „Sigurnost, poštovanje prema drugima i važnost poštivanja osobnog prostora i granica drugih.“
- „Poštivanje pravila, preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje.“

5.3. Najčešće korišteni načini postavljanja granica u skupini

Odgojitelji su nadalje označavali najčešće korištene načine postavljanja granica u skupini u kojoj rade. Odgojitelji su bili u mogućnosti označiti jedan ili više odgovora, ali i dodati neki drugi način pri postavljanju granica kao odgovor na pitanje. Učestalost korištenja istih prikazana je slikom 3.

Slika 3. Načini postavljanja granica u skupini

Vidljivo je da najviše odgojitelja postavlja granicu lijepo govoreći – 74 odgojitelja (71,8%), educiranjem djeteta -71 odgojitelj (68,9%) te prekidanjem aktivnosti – 57 odgojitelja (55,3%). Velik udio odgojitelja postavlja granicu uzimanjem igračaka – 22 odgojitelja (21,4%), a niti jedan odgojitelj ne koristi fizičko kažnjavanje prilikom postavljanja granica.

Odgojitelji su dodavali i svoje načine postavljanja granica, a to su: „Unaprijed jasno definiramo granice i posljedice ukoliko ih se ne poštuje.“ „Privremeno zaustavljanje aktivnosti poradi razgovora i dogovora za daljnji tijek igre, eventualno usmjeravanje na neku mirniju aktivnost ako nije u stanju ispoštovati dogovorena pravila ili mu je potrebno vrijeme kako bi se smirio od situacije koja je do toga dovela.“ „Dosljednošću.“ „Dvaput ponovim uputu, treći put udaljim dijete iz situacije (ako nije opasna za dijete i ostale gdje reagiram odmah).“ „Ponavljanjem pravila.“ „Slanjem u time out, na mirnu stolicu.“ „Postavljam granicu na način da su unaprijed dogovorena pravila, ali često je tu izbor ili preusmjeravanje aktivnosti, naravno i razgovor i educiranje djeteta.“ „Razgovorom i objašnjenjem zašto neko ponašanje nije prihvatljivo.“ „Poticanjem razumijevanja, zagrljam uz naglašavanje kompromisnog dogovora koji ima vrijednosti zajednički postavljene u našoj grupi ili kulturi.“ „Objašnjavanjem granica i

poželjnog ponašanja, pokazujući na drugoj djeci, mazeći ih po bolnom mjestu.“ „Objašnjenjem, ako je sigurnost djece ugrožena prekidanjem aktivnosti.“ „Empatičko reflektiranje.“ „Šalama, razgovorom, spuštanjem na njihov nivo kako bi me razumjeli o čemu govorim.“ „Analizom nastale situacije i pronalaženjem dogovora.“

5.4. Znanja i stavovi odgojitelja o postavljanju granica i suzbijanju nepoželjnih oblika ponašanja

Znanja i stavovi odgojitelja o postavljanju granica i suzbijanju nepoželjnih oblika ponašanja provjeravana su tvrdnjama čiji su rezultati prikazani rezultatima deskriptivne statistike (aritmetička sredina i standardna devijacija) u tablici 1.

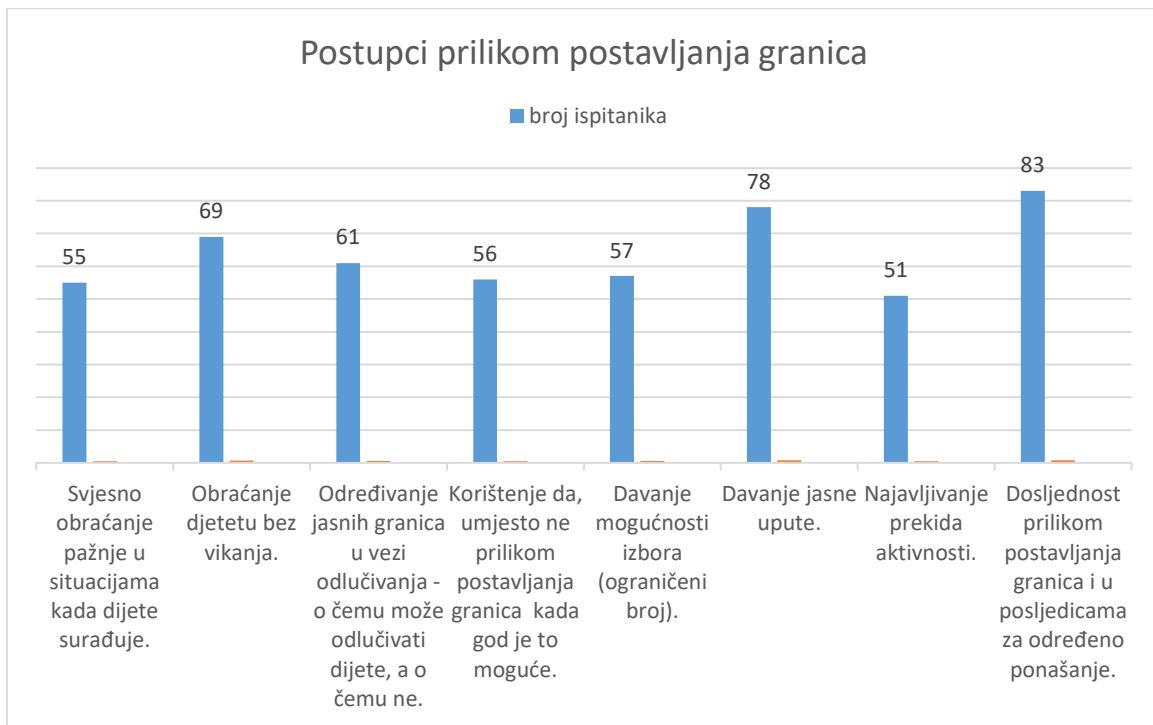
Tablica 1. Znanja i stavovi odgojitelja o postavljanju granica i suzbijanju nepoželjnih oblika ponašanja

Tvrdnje	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer im je nešto drugo važnije ili zabavnije.	2,8932	1,04706
Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer imaju potrebu kontrirati osobi koja ju postavlja.	2,8058	1,15520
Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer im je potrebna pažnja i na taj način ju privlače.	3,7282	1,04031
Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer osoba nema autoritet.	3,4272	1,13416
Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica zbog obilježja razvoja – samoregulacija, impluzivnost.	3,8058	,91885
Ako djetetu ne objasnimo dovoljno dobro što treba činiti, činit će to i dalje.	4,0097	1,11580
Prilikom postavljanja granica raspravljanje, debatiranje i objašnjavanje ne pomaže.	3,0583	1,24322
Način postavljanja granica nema važnost u razvoju samoregulacije i samopouzdanja.	1,6505	1,00692
Prilikom postavljanja granica nije važno uvažiti osjećaje i integritet djeteta.	1,2718	,75659

Iz tablice 1 može se iščitati da je tvrdnja s najvišom aritmetičkom sredinom (4,0097) sljedeća: „*Ako djetetu ne objasnimo dovoljno dobro što treba činiti, činit će to i dalje.*“. Većina odgojitelja koji su sudjelovali u istraživanju imaju stav da objašnjavanje pomaže kako bi djeca uvidjela u čemu griješe i što bi trebali činiti ispravno. Međutim, brojni znanstvenici smatraju da će djeca prije shvatiti što trebaju činiti ako im se to pokaže, a ne ako im se kaže ili kada osjete prirodne posljedice svojih postupaka te preuzmu odgovornost za vlastito ponašanje. Nadalje, odgojitelji su u prosjeku vrlo visoko ocijenili da djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica iz više razloga. Dvije tvrdnje imaju približno jednako visoku aritmetičku sredinu. To su sljedeće: „*Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica jer im je potrebna pažnja i na taj način ju privlače.*“ (3,7282) i „*Djeca ne surađuju prilikom postavljanja granica zbog obilježja razvoja – samoregulacija, impluzivnost.*“ (3,8058). Prema tome, može se zaključiti da odgojitelji smatraju da djeca ne prihvaćaju granice i protive im se upravo zbog obilježja razvoja, jer još nemaju razvijenu kontrolu ponašanja i emocija te zbog toga što na taj način privlače pažnju odrasle osobe. Vrlo nisku aritmetičku sredinu (1,6505) ima tvrdnja „*Način postavljanja granica nema važnost u razvoju samoregulacije i samopouzdanja.*“, dok najnižu aritmetičku sredinu (1,2718) ima tvrdnja „*Prilikom postavljanja granica nije važno uvažiti osjećaje i integritet djeteta.*“. Ispitanim odgojiteljima je poznato da je postavljanje granica važno za socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Upravo radi toga, navedene tvrdnje imaju nisku aritmetičku sredinu. Prilikom postavljanja granica potrebno je uzeti u obzir dječje osjećaje, prihvatiti ih i pokušati razumjeti. Važno je da djetetu pokažemo da su sve emocije dopuštene, ali nisu sva ponašanja poželjna i društveno prihvaćena.

5.5. Najkorisniji postupci prilikom postavljanja granica koje odgojitelji koriste u praksi

U sljedećem pitanju u anketnom upitniku odgojitelji su označavali koje postupke prilikom postavljanja granica smatraju najkorisnijima u praksi. Moguće je bilo označiti jedan ili više odgovora te dodati vlastiti odgovor. Odgojiteljima je bilo ponuđeno više odgovora, a frekvencije odgovora prikazane su na slici 4.

Slika 4. Postupci prilikom postavljanja granica

Odgovitelji su najkorisnijim postupcima označili dosljednost prilikom postavljanja granica – čak 83 sudionika (80,6%), davanje jasne upute – 78 sudionika (75,7%) te obraćanje djetetu bez vikanja – 69 odgojitelja (67%). Ostale postupke su procijenili približno jednako korisnima u praksi pa tako svaki od preostalih odgovora broji više od 50 ispitanih odgojitelja.

Odgovitelji su dodavali i neke svoje odgovore, odnosno postupke koje smatraju korisnima prilikom postavljanja granica: „Sve zavisi o situaciji u kojoj postavljamo granicu“, „Davanje mogućnosti djetetu da svojim riječima objasni kako je shvatilo dogovorene granice i što treba činiti“, „Rezoniranjem“, „Odvojiti dijete od nepoželjne situacije, spustiti se u razinu djetetovih očiju i pružiti mu razumijevanje, a tek onda razgovor“.

5.6. Tehnika tri koraka za postavljanje granica i tehnika time-out za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja

Odgovitelji su na pitanje „Jeste li upoznati s tehnikom tri koraka za postavljanje granica (imenovanje potrebe, postavljanje granice, nuđenje alternative)?“ mogli odgovoriti s DA ili NE.

Utvrđeno je da je više od polovice odgojitelja – 62 (60,2%) upoznato s tehnikom, dok 41 odgojitelj (39,8%) nije upoznat s navedenom tehnikom.

U sljedećem pitanju koje je bilo namijenjeno onima koji su potvrdno odgovorili na prethodno pitanje odgojitelji su kratko navodili je li se ova tehnika pokazala korisnom u praksi. Većina odgojitelja navedenu tehniku smatra korisnom ističući da to svakako ovisi i o situaciji, individualnim značajkama djeteta i uzrastu djeteta – smatraju je korisnijom kod starije djece. Ono što se navodi kao ključnim prilikom primjene ove tehnike je dosljednost i ustrajnost. Također, odgojitelji navode da se ova tehnika pokazala korisnom jer je djetetu važno da odgojitelj shvaća njegove emocije i tada radije prihvaća ponuđenu alternativu kojom na prihvatljiv način ispunjava svoju potrebu. Slijede neki od odgovora:

- *„Ovisno kod kojeg djeteta. Ako dijete dolazi iz obitelji kojima nije cilj suzbijanje nepoželjnih ponašanja kod svog djeteta, takvom djetetu samo u dječjem vrtiću ta tehnika neće pomoći. Važna je dosljednost i ustrajnost.“*
- *„Je. Najviše se pokazala korisnom u situacijama kada trebamo krenuti s igrališta na ručak, a dijete odbija.“*
- *„Često pomaže, ali jednako često zbog individualnih značajki pojedinog djeteta i stupnja njegovog razvoja, ne pomaže.“*
- *„Većinom kod starije djece.“*
- *„Naravno jer nakon imenovanja djetetovih osjećaja dobijemo njegovu pažnju jer ga razumijemo, a nuđenjem alternative dopuštamo mu da učini što želi, ali na prihvatljiv način.“*
- *„Svakako jer dijete lakše razumije vlastite osjećaje, a odabirom alternative nudimo mu prihvatljiv način kojim može postići željeno. Nakon nekoliko puta provođenja ove tehnike dijete je samo napravilo ponuđenu alternativu u određenoj situaciji, a nakon toga i imenovalo svoje osjećaje.“*

Na kraju anketnog upitnika, odgojitelji su ispitani koriste li u svom radu tehniku time-out za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja pri čemu je 78 odgojitelja (75,7%) odgovorilo potvrdno, dok je 25 odgojitelja (24,3%) odgovorilo da nije upoznato s navedenom tehnikom.

U posljednjem pitanju anketnog upitnika odgojitelji koji su potvrdno odgovorili na prethodno pitanje trebali su ukratko napisati suzbija li se kod djeteta nepoželjno ponašanje

navedenom tehnikom. Većina odgojitelja procjenjuje da se nepoželjno ponašanje suzbija navedenom tehnikom, no uvelike ovisi o situaciji i stupnju razvoja pojedinog djeteta. Ipak, neki odgojitelji navode da se tehnikom djelomično suzbija nepoželjno ponašanje, odnosno trenutno kako bi se dijete smirilo i razmislilo o ponašanju. Tako navode da se nepoželjno ponašanje ne suzbija dugoročno, već se nepoželjno ponašanje ponavlja. Neki od odgovora su:

- *„Da trenutno, u slučaju kada dijete fizički napada (ugriz, udarci, guranje) drugo dijete. Ukoliko se radi o granicama kojima dijete ne može ozlijediti nekoga, onda ne koristim time-out.“*
- *„Nakon dužeg primjenjivanja tehnike da.“*
- *„Da, ukoliko je u pitanju dosljednost i ukoliko se to napravi na primjeren način, tj. da se nakon time outa razgovara s djetetom.“*
- *„Da ukoliko je time out u skladu s djetetovom dobi te jasno objašnjen (uzrok i posljedica).“*
- *„Ako je korištenje tehnike konstantno i dosljedno onda da.“*
- *„Ovisno o karakteristikama djeteta, dobi i situaciji.“*

6. ZAKLJUČAK

Nepoželjni oblici ponašanja ometaju psihofizički razvoj djeteta, stoga ih je važno uočiti i prevenirati na vrijeme. Odgojitelji i roditelji trebaju preispitati vlastite odgojne postupke te izabrati učinkovite metode i tehnike discipliniranja istodobno uvažavajući osjećaje i integritet djeteta. Odrasle osobe sklone su vikanju, raspravljanju, objašnjavanju, zapovijedanju i kažnjavanju kako bi disciplinirali dijete, a nijedna od tih metoda ne pokazuje učinak u suzbijanju nepoželjnih ponašanja, već samo rezultira sve većom pojavnosti istih. Dosljednost, pohvala djetetu kad surađuje, smanjenje broja riječi ne, davanje jasne upute, pozitivna podrška, ohrabrenje, razumijevanje, smirenost i regulacija emocija svakako su učinkovite metode kojima će se kod djeteta potaknuti poželjni i prosocijalni oblici ponašanja. Djeci su potrebne granice jer im one pružaju vodstvo i strukturu. Odrasla osoba ih ima pravo postaviti kako bi dijete razvilo prosocijalne oblike ponašanja, a dijete ima pravo pokazivati negativne emocije na postavljene granice. Dijete ih ne pokazuje namjerno kako bi izazvalo sukob s odraslom osobom, već to čini jer nema razvijenu regulaciju emocija.

U znanstvenoj literaturi smatra se učinkovitom tehnika tri koraka za postavljanje granica zbog toga što prilikom njene primjene odrasla osoba pokazuje razumijevanje dječjih osjećaja i poštovanje dječjeg integriteta, a istodobno postavlja čvrste i jasne granice ostavljajući prostora za dijete da samo izabere prihvatljiv način zadovoljenja vlastite potrebe pri čemu dijete uči preuzimati odgovornost za vlastite postupke. Tehnika 1-2-3 za suzbijanje nepoželjnih oblika ponašanja također se u literaturi opisuje učinkovitom, ponajprije jer je jednostavna za primjenu. Ključ uspjeha navedene tehnike leži u nepokazivanju emocija i izbjegavanju bespotrebnog objašnjavanja. Pri korištenju iste, važno je razlikovati „prestani“ i „počni“ ponašanja kod kojih se primjenjuju različite metode. Navedene tehnike procijenili su korisnim i ispitani odgojitelji u RH putem online upitnika. Navode uspješnost primjene tehnika u praksi, no ističe se važnost dosljednosti i ustrajnosti prilikom primjene. Ispitani odgojitelji navode da su granice važne kako bi dijete razvilo samokontrolu, samopouzdanje, sigurnost, odgovornost za vlastito ponašanje te prosocijalne oblike ponašanja. Rezultati istraživanja mogu poslužiti kao poticaj za preispitivanje i osvještavanje vlastitih postupaka i tehnika prilikom pokušaja postavljanja granica i suzbijanja nepoželjnih oblika ponašanja.

LITERATURA

1. Bašić, J. (2009). *Teorija prevencije: Prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Byron, T., Baveystock, S. (2010). „Zločesta“ djeca: Naši mali anđeli. Zagreb: Veble commerce.
5. Coloroso, B. (2007). *Disciplina sa srcem: pomozite svom djetetu u razvijanju unutarnje discipline*. Buševac: Ostvarenje.
6. Greenspan, S. (2004). *Zahjevna djeca: Razumijevanje, podizanje i radost s pet teških tipova djece*. Lekenik: Ostvarenje.
7. Fuller, A. (2008). *Zahjevno dijete: kako prevladati sukobe i pomoći djetetu da ostvari svoje potencijale*. Zagreb: Naklada Kosinj.
8. Gjurković, T. (2018.). *Terapija igrom: kako razviti vještine za razumijevanje djeteta i produbiti odnos s njim*. 2. izdanje. Split: Harfa.
9. Haug-Schnabel, G. (1997). *Agresivnost u dječjem vrtiću*. Zagreb: EDUCA.
10. Johnson, J. L. (2015). The history of play therapy. U K. J. O'Connor., C. E. Schaefer, L. D. Braverman (Ur.), *Handbook of play therapy* (str. 17-34). United States: John Wiley & Sons.
11. Jurčević Lozančić, A. (2017). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
12. Juul, J., Jensen, H. (2010). *Od poslušnosti do odgovornosti*. Zagreb: Naklada Pelago.
13. Landreth, G. L. (1993). Child-centered play therapy. *Elementary School Guidance & Counseling*, 28(1), 17–29. Preuzeto s: <http://www.jstor.org/stable/42869126> 19.08.20022.
14. Ljubetić, M. (2001). *Važno je znati kako živjeti: Rano otkrivanje poremećaja u ponašanju predškolske djece*. Zagreb: Alinea.
15. Marincel, D. (2013a). Postavljanje granica u odgoju. Preuzeto s: <http://www.istrazime.com/djecja-psihologija/postavljanje-granica-u-odgoju/> 04.08.2022.
16. Marincel, D. (2013b). Uspostavljanje discipline. Preuzeto s: <http://www.istrazime.com/djecja-psihologija/uspostavljanje-discipline/> 04.08.2022.

17. Phelan, T. W., Schonour, S. J. (2006). *1-2-3 Uspjeh za odgojitelje i učitelje*. Lekenik: Ostvarenje.
18. Rezić, L. (2006). Emocionalni razvoj djeteta - Kako pomoći djetetu da se snađe s onim što se događa u njemu i oko njega? *Dijete, vrtić, obitelj*, 12 (45), 7-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177722> 20.08.2022.
19. Sigman, A. (2010). *Razmažena generacija: zašto će ponovno uspostavljanje autoriteta našu djecu i društvo učiniti sretnijim*. Buševac: Ostvarenje.
20. Sindik, Z., Sindik, J. (2013). Taksonomizacija nepoželjnih oblika ponašanja i socijalnih vještina kod predškolske djece. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4(2), 123-127. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/113584>
21. Wenar, C. (2003). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: od dojenačke dobi do adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)